

ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ ПРЕПОЗНАВАЊА ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Утврђивање идентитета извршиоца на основу исказа сведока представља један од основних момената у разјашњавању већег броја опасних кривичних дела. Задатак који се поставља тада пред органе гоњења није нимало лак. На основу опажања и вербалног описа догађаја и лика од стране сведока, врши се трагање за извршиоцем. Када се најзад лице осумњичено за извршење кривичног дела нађе у рукама органа гоњења, постоји потреба његовог предочавања сведоцима да би се извршило препознавање.

Значај ове радње оперативно-тактичког и истражног карактера у том тренутку веома је велики, јер се помоћу ње утврђује да ли се међу предоченим лицима налази извршилац кривичног дела.⁽¹⁾ У случају да сведоци препознају кривца, ланац доказа и индиција бива обогаћен једним новим значајним моментом.

За лаика је то најубедљивији доказ, који често није могуће побити чињеницама које указују на вероватноћу грешке. Оперативни радници и кривичари процесуалисти су, такође, склони да препознавању дају нереално велики значај. Међутим, историја судских заблуда код нас и у иностранству указује на велику непоузданост и опасност овог доказног средства, дајући му атрибут једног од најозбиљнијих проблема у раду кривичног правосуђа.

Иако се неодговарајући поступак може у доброј мери именовати разлогом погрешног препознавања, оно се може највише приписати непоузданости људске перцепције и меморије, као и склоности да се подлегне чак и ненамерном и често веома суптилном утицају који се врши на сведока. Поред тога, велики број истражних судија има веома слабу представу о изворима могућих грешака у исказу сведока који врши препознавање, што у крајњем исходу може оптеретити или деформисати истину у кривичном поступку.

Из тих разлога сматрамо да је потребно посветити велику пажњу психолошким елементима који дају печат препознавању и исказу сведока уопште. Њихово познавање је драгоценост за кривичаре, јер обезбе-

(1) Чл. 233 ЗКП, за разлику од закона већине других земаља, на прецизан начин регулише поступак препознавања.

бује правилан приступ овом доказном средству и оцену његове веродостојности у сваком конкретном случају.

I РЕЗУЛТАТИ ПСИХОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживања психолошких аспеката препознавања извршиоца кривичног дела од стране сведока (овде мислимо и на оштећеног који се може појавити као сведок) су почела као комбинација јасно издвојених области специјализације у експерименталној психологији, укључујући перцепцију, памћење и социјалну психологију.⁽²⁾ Иако су истраживачи у области експерименталне психологије традиционално били концентрисани на чисто истраживање и само повремено доводили резултате свога рада на линију практичних ефеката, неки од најранијих радова у примењеној психологији бавили су се кривично-правним аспектима психологије.⁽³⁾

Уочавајући главне противречности, које су често постојале између исказа различитих сведока у поводу истог кривичног дела, многи психолози почели су да се баве психологијом исказа сведока, као и да испитују грешке перцепције, непоузданост меморије и несигурност каснијег препознавања осумњиченог од стране сведока.⁽⁴⁾

Потреба за дубљим проучавањем ове области јавила се делом и као резултат ранијих сензационалистичких приступа, који су људски мозак сводили на механизам за регистровање — људи уобавају све што се дешава око њих и записују информације на траку меморије. Када је потребно да се опише неки догађај или лик из прошлости људи једноставно пуне одговарајући програм и репродукују све потребне информације.

У последње пола века истраживања су јасно показала неоснованост оваквих концепција из три главна разлога. Прво, перцепција није само пасивно записивање догађаја у глави, него конструктиван процес помоћу којег људи, свесно или несвесно, селективно примају само минималан број сигнала које шаље околина. Друго, кроз период времена представа о догађају трпи константне промене. Неки детаљи се несвесно мењају или додају са сврхом да потврде оригиналну представу и доведу је у

(2) У намери да изврши тачно препознавање, сведок је морао да добро опази изглед извршиоца, задржи тако преципан лик без икаквих промена у меморији и евоцира веран лик када буде позван да препозна осумњиченог. Термин препознавање се односи на читав овај процес. Проучавање ове појаве је раније било сведено на истраживања у области сваке од поменутих фаза. Специјалисти у области перцепције су били концентрисани на факторе који утичу на сведокову свест о објектима и њиховим односима. Психолози који су се бавили меморијом проучавали су промене које се дешавају од времена када је догађај или лик опажен, па до тренутка када се сећање на њих евоцира. Социјални психолози су заинтересовани за начин на који друге особе или средина утичу на сведоково понашање кроз читав овај процес.

(3) H. Münsterberg, *On the Witness Stand*, New York, 1908; H. Gross, *Criminal Psychology*, New Jersey, 1911 (превод са немачког); H. Münsterberg, *Psychology, General and Applied*, New York, 1914.

(4) Један од најчешћих начина да се демонстрира непоузданост препознавања је исценирано „кривично дело“ које се одиграва пред групом посматрача. Рађа се обично одвија тако што у једном тренутку у току предавања непозната особа улази у просторију, суклобава се са професором или студентом и брзо бежи напоље. Публици се тада поставља питање да опише нападача и сам догађај. Овакви експерименти скоро увек доносе исти резултат. Најчешћи број посматрача чини битне грешке у скоро сваком делу описа, почевши од трајања догађаја, физичког изгледа нападача, његове одеће, изговорених речи, оружја које је употребљено и редоследа радњи.

склад са новим информацијама о догађају, док се други једноставно заборављају. Најзад, као треће, начин на који се информације евоцирају из меморије скоро увек деформише запамћено, док сугестије обликују сећање.

А. Опажање догађаја и ликова

1. Селективност при опажању

Природне границе људских чула главни су извор грешака при перцепцији.(5) Људи могу да перципирају истовремено само ограничен број сигнала, који долазе из околине. Број оних који налазе свој пут ка меморији је још мањи. У циљу превазилажења свих ових ограничења посматрач несвесно развија стратегију, да би унапредио селективност у процесу опажања и концентрисао своју пажњу на најпотребније детаље. Укратко, људи увек настоје да посматрају ефикасно.

На жалост, резултирајућа стратегија, иако ефикасна у свакодневном животу, често води ка нетачном опажању у случајевима када је потребно препознати неку особу. Сведоци углавном нису свесни деформација, које настају услед перцепционих стратегија и могу уочити своје грешке једино када се конфронтирају са нечим као оптичка илузија.(6)

Главна тешкоћа, коју селективни процес опажања проузрокује, је пропуштање да се уоче детаљи догађаја, нарочито они који су у почетку, по мишљењу сведока, били неважни, а који касније, у току кривичног поступка, постају изузетно важни. Способност да се уоче и меморишу такви детаљи има велику вредност у процесу препознавања. Међутим, то није нимало лако, јер чак и увежбани посматрачи истичу проблеме у описивању тако очигледних особина као што су висина, тежина и године извршиоца.(7) Сведоци, који су у већини случајева лаици у области опажања оваквих особина, имају далеко мање успеха. Шта више, грешке у опажању се умножавају уколико сведок не схвата важност свих детаља или пак не зна да се ради о кривичном делу.

2. Перципирање времена

Поред тешкоћа у опажању детаља, тешкоће су евидентне и у тачном перципирању времена, односно трајања догађаја и интервала између догађаја. Разне студије(8) су показале да су људи склони да одређују дужину времена према обиму активности које се предузимају. У погледу изненадних и акцијом испуњених догађаја као што су кривична дела, сведоци скоро увек греше у процени времена и тврде да је догађај знатно дуже трајао него што у ствари јесте. Ситуације у којима се по-

(5) H. Por, *Onura psihologija*, 1966, стр. 16, S. Bartley, *Principles of Perception*, Springfield., 1969, p. 41-57.

(6) E. Gardner, *The Court of Last Resort*, Baltimore, 1952, p. 145; S. Tolansky, *Optical Illusions*, 1964, p. 97.

(7) D. Hilgard, *The Role of Learning in Perception*, 1972, p. 24.

(8) A. Block, *Memory and the Experience of Duration in Retrospect*, „Memory and Cognition” no. 2, p. 153, 1974., B. Cohen, *The Experience of Time*, „Acta Psychologica”, no. 10, p. 207, 1964.

сматрач осећа непријатно или угрожено такође стварају утисак о знатно дужем трајању.

3. Лоши услови у којима се врши опажање

Уз грешке у перцепцији које су узроковане природним границама људских чула, многе грешке у препознавању настају услед лоших услова у којима је вршено опажање извршиоца кривичног дела. Главна променљива која утиче на перцепцију је време трајања опажања. Кривична дела, у којима се као кључни моменат јавља способност сведока да касније препозна окривљеног, углавном су кратки и динамични догађаји. Сведоци, по правилу, немају довољно времена да добро осмотре детаље који би касније обезбедили поуздано препознавање. Ово се нарочито односи на кривична дела код којих су сведоци апсолутно неприпремљени да би усмерили своју пажњу на важне детаље.

Свакако да у контексту кратког временског трајања догађаја, лоши услови опажања значе још већи хендикеп. Ефикасност опажања је на врло ниском нивоу у условима слабог или променљивог осветљења и на већој удаљености. Свака од ових околности је често присутна за време извршења кривичног дела и знатно умањује вредност каснијег препознавања.

4. Стресне ситуације

Следећи важан лимитирајући фактор у процесу опажања су стресне ситуације у којима се налази сведок.⁽⁹⁾ Иако истражни судија може бити убеђен тврђењем оштећеног: „Ја сам био толико уплашен да ми се његово лице урезало заувек у памћење“, психолошка истраживања су показала да способност опажања знатно опада када се посматрач налази у стању панике или страха. То стање производи мноштво психолошких реакција. Уплашени сведок лако ће изјавити да му се убрзао ритам рада срца и плућа али обично није у стању да опази да је страх такође проузроковао фиксацију очију.⁽¹⁰⁾ Ова фиксација битно умањује способност опажања нарочито оних детаља који се налазе на периферији видног поља.

Велики страх такође проузрокује невоље спознајне реакције код особе која опажа. Чести су случајеви „перцепционе одбране“ у којима особа затварајући своје очи покушава да блокира и сва друга чула за сигнале који проузрокују страх.⁽¹¹⁾ Ти сигнали могу бити претећи израз лица нападача у мрачној улици, пиштољ или нож у његовој руци и сл.

Чак и када је способан да нормално опажа догађај, сведок ће се концентрисати на оне његове аспекте који су психолошки најважнији. Тако на пример, код силовања оштећена се углавном концентрише на могуће варијанте бекства, евентуални нож или пиштољ у рукама напа-

(9) Овде мислимо углавном на оштећеног који се у поступку јавља као сведок.

(10) A. Noton and D. Stark: *Eye Movements and Visual Perception*, „Image, Object and Illusion“, p. 113, 1971.

(11) Најбољи пример за „перцепциону одбрану“ је понашање неких гледалаца код филмова страве и ужаса. Они затварају очи док „опасне сцене“ не прођу.

дача. Његово лице, општи физички изглед и поједине карактеристике се у таквој ситуацији делимично или потпуно занемарују. Не треба посебно истицати од каквог је то утицаја на способност оштећеног да касније изврши правилно препознавање.

5. Очекивања

Иако многа природна ограничења, као и она које намећу услови околине, остварују значајан утицај, социјално-психолошки фактори су ти који делују много префињеније и деформишу перцепцију. У циљу компензације перцепционе селективности сведок користи очекивања, не само у одређивању шта ће опажати, него и како ће интерпретирати оно што је опазио. Зато што људски мозак може да обради само мали део онога што се опажа, он развија способност да закључује на бази ограниченог обима информација. То се чини тако што се интегришу фрагментарне визуелне информације у постојећи концепт базиран на општем знању које поседује сведок. Дакле, сведок несвесно реконструира оно што се десило и ствара одређену целину на основу онога што мисли да се десило.

Имајући ово све у виду, веома је важно бити упознат са контекстом у којем је сведок вршио опажање, јер то може веома много утицати на накнадно интерпретирање догађаја или лика извршиоца.

6. Личне потребе, мотиви и предрасуде

Уз очекивања проузрокована претходним искуством и знањем о свету, личне потребе и мотиви сведока такође деформишу перцепцију.⁽¹²⁾ Укратко, сведок је склон да види оно што жели да види. Тако, потреба и жеља да произведе комплетан опис извршиоца, може условити перцепцију која је више резултат несвесне имагинације него оштрог ока.

Предрасуде, такође, обликују очекивања и са тим у вези деформишу перцепцију, како би одговарала разним стереотиповима које сви људи поседују. Експерименти у социјалној психологији показују да су људи склони да повезују лични изглед са физичким особинама.⁽¹³⁾ Ова перцепциона деформација се увећава уколико је објекат посматрања непријатан сведоку.

Б. Меморија

1. Брисање меморије кроз време

Једном перципиран догађај или лик неке особе, па чак и врло тачно, не остаје непромењен у меморији кроз дужи период времена.

(12) У неким познатим експериментима психолози су показивали слике са мрљама мастила групи испитаника, који су дуже време били лишавани хране. Када су били упитани да опишу шта су видели они који су дуже били без хране, међу испитаницима, редовно су изјављивали да су видели неку врсту хране.

(13) R. Tagliari и L. Petruccio, *Person Perception and Interpersonal Behavior*, 1958. p. 19.

Људи заборављају брзо и лако. Феномен заборављања, познат као ретроактивна инхибиција, врло је рано проучен и представља један од основних постулата у психологији сазнања.(14) Једноставно презентирани, он нам говори да памћење слаби са протеклом времена. Поред тога, велики утицај на заборављање првобитно перципираног материјала, врше и догађаји и ликови који се перципирају у међувремену. Ово се посебно односи на визуелне слике, где меморија почиње да бледи већ након неколико минута од догађаја.(15) У класичним случајевима препознавања осумњиченог од стране сведока, обично је у питању протек од више дана или чак месеци од кривичног дела, што знатно умањује број корисних информација у меморији и озбиљно угрожава сигурност тачног препознавања.(16)

2. Попуњавање празнина у меморији

Многи психолози су до скоро сматрали да је заборављање узрок свих деформација у меморији. Недавно је откривено да је меморисање, као и опажање, активан и конструктиван процес, који често доводи до нетачности, додавањем детаља који нису постојали у опаженом догађају или лику. Мисаоним процесима врши се комбиновање и „магационирање“ података о одређеном догађају или лику, чинећи веома тешким разликовање тога што је сведок стварно видео од онога што је накнадно чуо.

С обзиром да сва истраживања у области људске меморије указују да она временом неизбежно губи у тачности, свако допуњавање једног већ датог описа, иде на штету прецизности истог. Ако опис извршиоца, који даје сведок, постаје све детаљнији што поступак више одмиче, он је вероватно производ несвесне промене представе коју сведок носи у глави. Те промене су, у највећем броју случајева, комбинован израз првобитно перципираног материјала и информација добијених из новинских извештаја, фотографија показаних сведоку у сврху препознавања извршиоца, изјава других сведока и сл. Оне настају углавном као резултат психолошке потребе сведока да елиминише несигурност и својој меморији да изглед смисаоне целине.(17)

Овај ментални процес, додавања и мењања малих детаља, је ефикасна стратегија у свакодневном животу, где укупан обим информација садржан у меморији, значи више него одређене околности које прате њихово стицање. У контексту препознавања осумњиченог од стране сведока, такве несвесне модификације могу имати трагичне последице.(18)

(14) J. Adams, *Human Memory*, 1967, p. 81; B. Murdock, *Human Memory — Theory and Data*, 1974, p. 19.

(15) R. Dantel, *Nature of the Effect of Verbal Labels on Recognition Memory for Form*, „*Journal of Experimental Psychology*”, no. 96, 1972.

(16) A. Zavala, *Personal Appearance Identification*, Springfield, 1970, p. 146.

(17) L. Festinger, *A Theory of Cognitive Dissonance*, Chicago, 1951, p. 74.

(18) Психолошка истраживања су показала да људи често имају потрешкоће да се сете контекста у коме су запамтили нешто. Ова неспособност меморије, да прецизно разликује изворе стечених информација, има велики утицај на препознавање. То је због тога што, рецимо, показивање сведоку фотографије осумњиченог може увећати вероватноћу да он, приликом препознавања, покаже на исту особу, не схватајући да лик забележен у његовој меморији потиче са фотографије, а не из стварног догађаја.

Иако је могуће предузети мере које ће заштитити сведока, који треба да изврши препознавање, од излагања извесним врстама сугестивних информација,(19) неки експерименти су показали да има сугестија које делују тако префињено да је практично немогуће спречити њихов утицај на меморију сведока. Тако је уочено да садржај и начин на који се сведоку постављају питања могу утицати не само на тренутан одговор, него и на меморију сведока у вези са одређеним догађајем или ликом.(20) Из тог разлога, потребно је водити рачуна нарочито о поступању органа унутрашњих послова, који делују непосредно по извршењу кривичног дела. Невешто постављање питања може усадити у меморију сведока одређене сугестије, које у каснијем исказу постају саставни део његовог виђења догађаја и ликова.(21)

3. *Осећање самоуверености код сведока*

Психолошка истраживања, такође, указују да самоувереност сведока, у погледу детаља догађаја или лика који описује, не одређује праву вредност његовог исказа. У ствари, понекад постоји негативна корелација између тачности његовог сећања и самоуверености коју показује. Изненађујуће је да сведоци, а посебно оштећени, постају све више уверени у способност тачног препознавања како време одмиче.(22) На пример, оштећена, која у почетку изражава сумњу да може да препозна свог нападача и која оклева приликом предочавања лица, може показати апсолутну сигурност при сведочењу на главном претресу, да је окривљени баш то лице које је покушало да је силује у мрачној улици.

В. *Презентирање запамћеног*

1. *Недостаци вербалног описа*

Последњи извор који може проузроковати грешке приликом препознавања је презентирање запамћеног материјала. Зато што се веома ретко дешава да сведок има способност да верно нацрта лик извршиоца,(23) истрага се најчешће мора ослонити на сведоков речник. Ту настаје најтежи проблем, јер процес презентирања запамћеног има основну

(19) В. Водинелић, *Криминалистика*, 1972, стр. 160.

(20) У једној студији, истраживачи су постављали питања гледаоцима који су посматрали филм о саобраћајној незгоди. Делу гледалаца су постављена питања која су садржала информације о детаљима који нису постојали у филму. На пример, „Колико је брзо ишао аутомобил кага је прошао поред жуте куће и кренуо према надвожњаку“, иако није постојала никаква жута кућа. Када су упитани после недељу дана да ли су видели у филму жуту кућу, одговорили су у десет пута већем броју да јесу, него део гледалаца коме нису подметнуте непостојеће информације.

(21) Могућност несвесне сугестије је далеко већа када испитивачи имају у виду тачно одређеног осумњиченог.

(22) Објашњење овог феномена је различито. Тако на пример, социјални психолози тврде да овако понашање представља реакцију на снажне мотивационе факторе садржане у процесу препознавања. Заступници Фројдовога учења сматрају да је то нека врста одбранбеног механизма којим се сведок супротставља својој несигурности приликом вршења препознавања.

(23) У послератној пракси, приликом откривања познатог фантома из Београда „Милета-Пилета“, једна од сведокиња је била академски сликар. Њен цртеж је био од велике помоћи органима гоњења.

тешкоћу у неадекватности речи којима би требало описати изглед извршиоца кривичног дела. Шта више, бројне студије су показале да чак и најпрецизнија и најслободнија форма вербализовања описа резултира доста некомплетним информацијама.(24) Са друге стране, како питања постају све више структурирана, у намери да се добије комплетан опис, одговори постају све непрецизнији. То се дешава због тога што се сведок може осећати примораним да пружи комплетан одговор на питање, иако његово сећање на догађај или лик нема атрибут комплетности. Суочен са оваквим односом између прецизности и потпуности описа, орган унутрашњих послова, односно истражни судија оптира углавном за ово друго.

2. Сугестивни утицаји у поступку предочавања лица

У намери да обезбеди да сведок препозна лице осумњичено за извршење кривичног дела, истражни судија или орган унутрашњих послова морају се ослонити на изборна предочавања лица или фотографија. Иако врло корисни, ови поступци носе у себи велику опасност да сведоку сугерирају нешто што није видео и запамтио и то учине саставним делом његовог накнадног исказа.

Предочавање лица ради препознавања за сведока је једна врста теста са више алтернатива, који има за циљ утврђивање његове способности да препозна кривца, чији је опис претходно дао. Ту се одмах срећемо са сугестијом да је једно од предочених лица кривац.(25) Сведок, знајући да се налази у ситуацији у којој се од њега очекује да изврши препознавање, често се одлучује за оно, у избору предочених лица, које најбоље одговара детаљима личног описа задржаних у његовој меморији. Поузданост препознавања зависи, у великој мери, од сличности између осумњиченог и других предочених лица. Ако је, на пример, сведок описао извршиоца као високог, а у предоченом избору лица само једно је високо, тада препознавање те особе од стране сведока има мало значаја са аспекта поуздане идентификације стварног кривца.

Поред чињенице да општи изглед осумњиченог одудара од изгледа осталих предочених лица, неприхватљиво је и да се осумњичени разликује по некој другој јасно израженој карактеристици као што су ожиљци, тетоваже, понашање, начин облачења и сл. Све ове карактеристике делују веома сугестивно и утичу на сведока у погледу његовог избора. Дакле, треба настојати да предочена лица буду што је могуће сличнија, јер се другачије губи смисао групног предочавања.(26)

Честа је пракса да се сведоку, који је дао опис извршиоца, предочи више фотографија да би покушао да изврши препознавање. Када, после извесног времена, осумњичени доспе у руке органа гоњења, врши се предочавање лица са истом сврхом. Са становишта меморије природа овак-

(24) Овде не мислимо на *portrait parlé* — систем идентификације путем описне слике, којим се могу служити само људи посебно упућени у ту технику.

(25) Водинелић предлаже да се ова сугестија отклања на тај начин што би се сведоку поставило питање: „Да ли се, можда, међу предоченим налази особа коју сте раније описали или то није случај?” — В. Водинелић, *op. cit.*, 1972, стр. 161.

(26) Јасно је да није реално очекивати да се предочи група лица која физички веома личе једна на друге, а уз то су и исто обучена. Довољно је обезбедити да осумњичени не одскаче, на уочљив начин, од других лица.

вог поступка је врло сугестивна, јер је доста извесно да сведок неће препознати никог другог него лице које је препознао и на фотографији. То може бити трагично уколико је сведок, приликом предочавања фотографија, погрешно.

Вршити препознавање помоћу фотографија је, иначе, посебно опасан поступак, јер носи пуно недостатака.(27) На фотографијама се не може применити пуно карактеристика, иначе врло битних у препознавању, као што су изглед читавог стаса, изглед из више углова,(28) гестикулације и други манири. Извор многих грешака јесу и различити услови осветљења, који узрокују велике промене у изгледу лица. С обзиром на све ове околности, треба настојати да се избегне предочавање лица ради препознавања после већ извршеног препознавања на основу фотографија.

Резултат поступка предочавања лица зависи, у великој мери, од понашања органа који спроводи ову радњу. Оно може утицати на сведока да учини одређен избор. Грешба напоменути да овај утицај може бити намеран или ненамеран и манифестује се на више начина.(29) То може бити неадекватан избор предочених лица која се предочавају сведоку. Конверзација са сведоком, такође може бити веома сугестивна и усмерити његову пажњу на одређено лице. Тешко да се могу замислити веће грешке од тога да се сведоку каже да је трећи, у избору предочених лица, онај на кога се сумња или да се сведок пожурје у вршењу препознавања и при томе узопорава на његову моралну обавезу да тачно идентификује извршиоца. Сугестије могу бити и много суптилније као промене у интонацији гласа, повећана пажња према одговорима сведока на одређена питања, наговештај осмеха, климање главом, поновно захтевање од сведока да пажљивије погледа неко од предочених лица и сл. Као резултат свега тога, сведок који је несигуран може несвесно дозволити да буде убеђен и изврши погрешно препознавање.

3. Социјално-психолошки утицаји

Разни социјално-психолошки фактори, такође, повећавају опасност сугестивног утицаја на сведока приликом предочавања лица ради препознавања. Сведок је у већини случајева, као и други људи, мотивисан жељом да буде коректан и не испадне смешан и глуп.(30) Сведок, схватајући изборно предочавање лица као прећутну тврдњу да се међу њима налази и кривац, осећа се доста нелагодно ако не може да препозна одређено лице и тада је склон да направи грешку. Код оштећеног, једна друга врста осећања може проузроковати да он, као сведок, изврши погрешно препознавање. Снажан осећај непријатељства, произведен кривичним

(27) Ж. Алексић: *Криминалистика*, 1979, стр. 187; В. Водинелић, *op. cit.* 1972, стр. 83; Т. Марковић, *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih dela*, 1977, стр. 440.

(28) Овај недостатак се отклања применом синалетичке фотографије.

(29) Врло је тешко, ако не и немогуће, избећи несвесно давање одређених сугестија сведоку. Чак и професионалним психолозима, који делују у експерименталним условима, не полази увек за руком да учесницима експеримента не пренесу своја очекивања и тако утичу на њихов избор.

(30) Ноторна је чињеница да било који јавни наступ ствара код људи јаку потребу да свом понашању дају интелигентан израз.

делом, ствара код оштећеног такву врсту психолошког притиска која га нагони да учини избор и када није сигуран.(31)

Најзад, сведок је мотивисан да се понаша као и друга лица око њега.(32) Ово чини сведока веома осетљивим на евентуалне сугестије које могу доћи од стране других сведока или органа који спроводи пре-дочавање лица.

Сугестије, које би дошле од стране званичних лица, далеко појачавају друге социјално-психолошке утицаје на сведока. С тим у вези, треба имати на уму, да сведоци који су пристали да сарађују са органи-ма унутрашњих послова показују посебну склоност да учине оно што се од њих жели.

Закључак

Највећи број кривичних дела оставља одређене материјалне траго-ве, од којих неки могу користити за утврђивање идентитета извршиоца. Правилним прикупљањем, обезбеђивањем и тумачењем ових трагова истрага може да добије склоп ванредно снажних доказа. На жалост, постојећа пракса није довољно охрабрујућа у погледу процента искористи-ћења ових материјалних трагова, а чести су и примери крајње немарног односа према њима. У таквим околностима, уз постојање кривичних де-ла где је исказ сведока најчешће једини доказ, његова способност да пре-позна учиниоца има огроман значај. При томе, треба имати у виду да је и најздравији и најдобронамернији сведок изложен многобројним утицајима и сугестијама, како објективним тако и субјективним који деформишу његову перцепцију, меморију и репродукцију запамћеног. Његов исказ и способност да тачно препозна осумњиченог, у таквим ус-ловима, морају бити подвргнути критичком преиспитивању и прецизном одређивању вредности у сваком конкретном случају. У супротном, крај-њи исход може бити још једна судска заблуда.

SUMMARY

THE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PERSONAL IDENTIFICATION IN THE CRIMINAL PROCEDURE

The identification of the criminal, on the basis of the statement of the witness, is one of the main elements of the solution of a number of dangerous crimes. On the basis of perception and oral description of the event and the physical appearance (of the criminal) by the witnesses, the investigation begins its search for the criminal. When the suspects, after

(31) На пример, када се оштећеном предочи више фотографија са циљем да препозна извршиоца, њему је јасно да се ради о лицима која имају кривичну прошлост. То са-знање, уз снажан осећај непријатељства, умањује осећање несигурности приликом препо-знавања.

(32) Експерименти у социјалној психологији врло су јасно показали како жеља да се своје понашање саобрази понашању осталих може искривити суд о стварима. У једном случају више лица је било смештено у одвојену просторију, где су замољена да изаберу дужу од две линије нацртане на табли. Сва лица, сем једног, су била сарадници постоиога експеримента и увек су давала погрешне одговоре. После више покушаја утврђено је да су у 75% случајева и одговори, које су давали „правни“ испитаници били погрешни. По знајући за договор између носиоца експеримента и осталих испитаника, ови правни испитаници настојали су да своје одговоре саобразе одговорима других. (A. Asch: *Effects of Group Pressure Upon the Modification and Distortion of Judgements*, „Readings in Social Psychology“, 1958, стр. 117).

a longer or shorter period of time, have been apprehended by the law, they are confronted with witnesses for the purpose of making a „positive” identification, by the recognition of the suspect's appearance.

The term recognition pertains to the whole process embodying perception, memory (recalling of) and the presentation of that memory. Each one of these elements is a potential source of error, resulting in a mistake in recognition of the suspect.

Perception is not only passive registration of the event and the appearance of the participants in the memory, but a constructive process of receipt of signals from the environment. The limited capacity of the human senses, the objective circumstances and the psychological state (of the witness), to a large extent, influence the deformation of perception.

After a period of time, memory sustains constant changes. Certain details are altered or added for the purpose of supporting the originally registered appearance, and bringing it into accord with the newly acquired information, while others are forgotten.

Finally, the presentation of the memory almost always deforms the memory, while the procedure itself is susceptible to suggestion and influence.

By analysing each of the mentioned elements, we have attempted to emphasize the unreliability of this means of putting on evidence and point out the necessity of the critical re-assessment of it in each concrete case. After all, our attention has been drawn to this problem by the practice in the courts in Yugoslavia and abroad, which has registered many cases of the miscarriage of justice due to a mistake in recognition of the suspect.

RÉSUMÉ

LES ASPECTS PSYCHOLOGIQUES DE LA RECONNAISSANCE DE LA PERSONNE DANS LA PROCEDURE PÉNALE

La détermination de l'identité de l'exécutur, sur la base de la déclaration des témoins, représente un des moments fondamentaux dans l'explication d'un grand nombre de délits criminels lourds de conséquence. Sur la base de l'observation et la description verbale de l'événement et de la figure du délinquant de la part des témoins les recherches sont effectuées pour découvrir l'exécutur. Quand le suspect, après un temps plus ou moins long, se trouve entré les mains des organes de poursuite, on procède à sa confrontation avec les témoins pour qu'on puisse déterminer leur capacité de la reconnaître.

Le terme reconnaissance se rapport au processus tout entier qui comprend l'observation, la mémorisation et la présentation de ce que l'on se souvient. Chacun de ces éléments est la source potentielle des fautes, qui comme résultat final peut avoir la reconnaissance faussement établie.

La perception n'est pas seulement l'enregistrement passif des événements et des figures dans la tête, mais le processus constructif à l'aide duquel les hommes perçoivent les signaux du milieu. Les possibilités limitées des sens humains, les circonstances objectives et les états psychologiques, dans une large mesure déforment la perception.

Au cours d'une longue période de temps la mémoire supporte des changements constants. Certains détails sont changés ou ajoutés dans le but de confirmer la présentation originale relative à la figure et de la coordonner avec les nouvelles transformations, tandis que d'autres son oubliés.

Enfin, la présentation des faits dont on se souvient déforme presque toujours la mémoire, quant à la procédure elle est très sujette aux suggestions et aux influences.

Par l'analyse de chaque élément mentionné, nous avons essayé de mettre en évidence l'inexactitude de ce moyen de preuve et d'attirer l'attention sur la nécessité de l'examen critique dans chaque cas concret. Par ailleurs, cela nous est signalé par la pratique judiciaire chez nous et dans le monde, qui a enregistré un grand nombre d'erreurs judiciaires, justement en raison de la reconnaissance faussement établie.